

SYNDROM CAN

Syndrom CAN (Child Abuse & Neglect) představuje složitý sociální fenomén. Jde o soubor konkrétních forem neadekvátního zacházení s dítětem, které vedou k nedostatečnému naplňování jeho základních potřeb – potřeb biologických, emočních, pocitu bezpečí, jistoty, a tím k závažnému narušení až trvalému poškození vývoje, osobnosti, sebevědomí a mezilidských vztahů dítěte. Dítě může být vystavené jen jedné z forem syndromu CAN. Častěji se však setkáváme s kombinací vícero z nich, čímž se závažnost i hloubka traumatu prohlubuje

- Intenzita dopadu je o to vážnější, že **většina forem syndromu CAN se váže na rodinné prostředí**. Tím se neguje základní bezpečnost dítěte a úloha těch nejbližších, kteří mají chránit jeho zájmy a naplňovat jeho základní potřeby. Dítě je ještě téměř úplně odkázané na péči rodičů a je na nich citově závislé. V důsledku toho je pocit jistoty u těchto dětí natolik oslabený, že se bojí ztratit i svoji nefunkční rodinu, i v případě že je zdrojem jejich utrpení

- Často až potom, když dítě doroste do věku, kdy se prohlubuje vliv vrstevníků a v jeho důsledku se přirozeně oslabuje vliv rodiny, mají týrané děti možnost porovnat svou situaci se situací jiných. Toto poznání vede v některých případech k tomu, že dítě začne iniciativně vyhledávat pomoc a změnu nepříjemných poměrů. Jiným spouštěcím momentem pro vyhledávání pomoci může být vnímání narůstajícího ohrožení mladšího sourozence. A teda nemá obavu o sebe, ale až strach o druhého může vést dítě k verbalizování svých pocitů a problémů.

- **prevence je tím účinnější, čím dříve se realizuje.** Máme na mysli prevenci, která je součástí ochranných opatření a zahrnuje především předcházení násilí, ale i zabraňování už probíhajícího násilí a předcházení dlouhodobých následků na zdraví dítěte.

Rizikové faktory, ve kterých rodina zažívá krizové situace

- nízká sociální a ekonomická úroveň rodiny,
- nezaměstnanost,
- ztísněný životní prostor,
- společenská izolace,
- zklamání z vlastní neúspěšnosti,
- fyzické a psychické vyčerpání způsobené chronicitou onemocnění a další.

V rámci syndromu CAN rozlišujeme

- fyzické zneužívání
- tělesné týrání
- psychické a emocionální týrání
- sexuální zneužívání
- zanedbávání.

FYZICKÉ ZNEUŽÍVÁNÍ

- především využívání dětí na práci,
- hlavně v rodinách s katastrofálně nízkým sociálním a ekonomickým statusem, případně u migrantů z chudých východních krajin, kteří využívají svých potomkov na žobranie, drobné krádeže a pod.

TĚLESNÉ TÝRÁNÍ

- Z definice Zdravotní komise Rady Evropy vyplývá, že při tomto druhu týrání jde o tělesné ublížení dítěti nebo o jeho nezabránění, případně nezabránění utrpení dítěte, včetně úmyselného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost nebo důvodné podezření, že zranění bylo způsobené, nebo že mu vědomě nebylo zabráněné.
- **Tělesné týrání** se tedy chápe jako jakékoliv vědomé fyzické ubližování dítěti a představuje vlastně všechny nepřiměřené praktiky násilí na dítěti. Často ho způsobuje konání dospělého, který se má o dítě postarat, nebo naopak, nedostatkem jeho konání. Tělesné týrání se může vyskytovat jako ojedinělý incident, jako sporadický hrubý útok na dítě nebo přetrvává delší čas. V tomto případě zahrnuje i pravidelné tělesné tresty jako dominantní výchovný prostředek.

Fyzické symptomy dítěte, které je tělesně týrané:

- modřiny na „měkkých“ částech těla – ramena, stehna, vnitřní strany paží,
- různé popáleniny (od cigaret, žehličky, opaření horkou vodou),
- řezné rány (často nůžkami),
- stopy po svázání na rukou, nohou, po škracení, kousání, kopání, odhození dítěte,
- modřiny na tváři a po těle od vařeček, gumových hadic, opasků,
- lysiny po vytrhnutí vlasů,
- trhliny na ušních lalůčkách z důvodu nepřiměřeného tahání,
- tržné rány na hlavě; Shaken Infant Syndrom (t.j. vnitořní poranění bez zevních příznaků). Poranění hlavy jsou nejčastější příčinou úmrtí u týraných dětí. Existuje tzv. „čára klobouku,“ nad kterou je náhodné poranění hlavy pádem nebo jiným úrazem velmi málo pravděpodobné - je nutné zvážit možné týrání.

Duševní symptomy dítěte, které je tělesné týrání:

- vyplašené reakce, nejistota, úzkost v jistých situacích,
- dítě je nedůvěřivé vůči dospělým, při nečakaných dotycích se krčí nebo škube, malé děti nenavazují oční kontakt,
- sklony k sebatrýznění,
- agresivita vůči vrstevníkům, šikanování,
- dítě je nadměrně poddajné a velmi se usiluje zalíbit se,
- k nápadným změnám v chování patří neochota svlékat se před spolužáky na tělocviku, nápadně brzké příchody a pozdní odchody do a ze školy - tedy strach jít domů, strach z lékařské prohlídky, útěky z domu.

- Jedním z hlavních předpokladů vzniku tělesného týrání jsou **tělesné tresty** - údery za drobné přešlapy, špatné známky, i nezaviněné nehody postupně přerostou v každodenní tyranii, spojenou s nadávkami a ponižováním. Dítě se cítí být v bezvýchodné situaci, kdy je krutý rodič zároveň jedinou alternativou rodiče, kterého ztráta by přinesla nepředstavitelné důsledky. Častou reakcí je potom sebeobviňování - deprese - možné suicidium. Důležitou úlohu při odhalování těchto případů sehrávají učitelé, blízcí známí, sousedé. Neohlášení je odůvodňované strachem z rozpadu dané rodiny, o další osud dítěte i o vlastní bezpečnost

- Mimo popsaného rodičovského chování má značný vliv na vznik tělesného týrání i **povaha samotných dětí**. V odborných studiích se potvrdilo, že některé děti vyrůstající v té samé rodině jsou odsuzované víc než jiné. Jsou to hlavně děti s neklidným chováním, děti s nezvládnutelným temperamentem a s opožděným vývojem. Jde tedy o děti, které způsobují rodičům nepříjemnosti nebo stresy. Z uvedeného vyplývá, že ohrožené jsou především děti příliš pasivní nebo naopak příliš živé, a také děti mentálně postižené. Vyžadují náročnější, resp. mimořádnou péči a bývají častějším objektem nepřiměřeného zacházení. V těchto rodinách žije většinou více sourozenců, ze kterých je týrané zpravidla jen to dítě, které způsobuje rodičům nepříjemnosti. Těžkosti při výchově dětí vzbuzují v rodičích pocit narušení autority a přesvědčení, že nestíhají. V jejich výchově převládají tresty, zákazy, okřikování, bitky.

- Psychologové přitom uvádějí, že přímá úměrnost mezi silou a frekvencí útoků a jejich následků neexistuje. Mezi dětmi jsou rozdíly v tom, jak znášejí útrapy trestu, jaká je jejich fyzická a psychická odolnost. Závisí to nejen na individualitě dítěte, ale též na jeho věku, vývojové fázi a pohlaví. Ve většině případů však platí, že **čím je dítě menší, tím je zranitelnější.**

- Znepokojující je také, že tělesné týrání vytváří nebo zvyšuje pravděpodobnost odchylky, včetně delikvence v adolescenci a násilné kriminality uvnitř rodiny i mimo ní v dospělém věku. U týraných dětí pozorujeme častější výskyt negativního sebehodnocení a pocitů méněcennosti, charakterizující narušený vztah k rodičům, pro které je násilí výrazem moci a nadřazenosti nad dítětem. Závažným následkem nepřiměřeného zacházení s dětmi, prožívání dětství v neustálém strachu z násilí a ohrožení je utváření budoucího vztahu k výchově vlastních potomků.

PSYCHICKÉ A EMOCIONÁLNÍ TÝRÁNÍ

- **Psychické týrání** většinou doprovází další diagnostické kategorie syndromu CAN – fyzické týrání, sexuální zneužívání, šikanování, může se však vyskytovat i samo o sobě. Psychické týrání zahrnuje jakékoliv konání, které brání vytvoření příznivých životních podmínek pro dítě. Jde o případy, kdy je vztah dospělého k dítěti tak negativní, že se vážně narušuje osobnost dítěte. V praxi se projevuje tak, že osoba, většinou rodič, dává dítěti slovně i chováním najevo, že je neposlušné a stále jsou s ním jen problémy, případně poukazuje na jeho tělesné nebo duševní nedostatky, často i neobjektivně.

Každodenní formy psychického týrání:

- frekventované nadávky a křik,
- ponižování,
- zesměšňování a opovrhování,
- terorizování, výhrůžky a jiné způsoby záměrného vzbuzování strachu u dítěte,
- citové vydírání („když nebudeš poslouchat, dostaneš mě do hrobu“),
- porovnávání s úspěšnějším sourozencem, („on by to rozhodně zvládl lépe“),
- nepřiměřené zatěžování dítěte povinnostmi v domácnosti nebo péčí o mladší sourozence,
- požadavek nereálných výkonů ve škole, ve sportu nebo v jiných koníčcích,
- násilná izolace a neadekvátní oddělení dítěte od vrstevníků nebo jiných osob

- Alarmující kapitolou psychického týrání jsou čím dál častější rozvody rodičů a s tím spojená snaha o získání si přízně a tedy přidělení dítěte. Doted' milovaní a milující rodiče se nyní v přítomnosti svého potomka navzájem očerňují, snaží se ukázat v lepším světle. Vůbec si tak neuvědomují, jaký vliv to má na toho, o koho jim, jak sami tvrdí, v první řadě jde. V praxi tak často dochází k psychickému týrání, kdy bývá dítě vystavené dlouhodobé a nepřiměřené zátěži.

Rozvodová problematika zahrnuje hlavně:

- zatahování dítěte do konfliktu mezi rodiči,
- zneužívání dítěte jako „svědka,“
- negativní ovlivňování dítěte proti rodičovi, získávání dítěte na svoji stranu,
- bránění v kontaktu dítěte s druhým rodičem a pod.

Důsledky psychického a emocionálního týrání:

- **Emocionální týrání**, na rozdíl od psychického, které obsahuje něco, co by nemělo být, naopak neobsahuje něco, co součástí výchovy nevyhnutně musí být. Absentují jakékoliv projevy lásky a náklonnosti, resp. je jich žalostně málo a jsou podmíněné nějakým chováním, výsledky, a pod.

Důsledky psychického a emocionálního týrání:

- projevy fyzického, mentálního nebo emocionálního opoždění ve vývoji,
- neúměrné reakce na vlastní chyby,
- podceňování se,
- neurotické chování,
- deprese,
- extrémní utáhnutost nebo agresivita,
- přílišná poddajnost, poslušnost, pořádnost a čistotnost,
- nepřiměřené reakce na bolest (přehnané i málo intenzivní),
- drogy,
- nejistota ve vztazích, nedůvěra vůči jiným lidem nebo naopak přílišná závislost na nich a extrémní vyžadování si pozornosti okolí.

Fyzické symptomy dítěte, které je psychicky týrané:

- noční pomočování,
- časté psychosomatické těžkosti,
- nevolnost,
- bolesti hlavy,
- bolesti žaludku, nechutenství,
- neprospívání dítěte bez organických příčin.

- Jedním ze závažných problémů psychického týrání je fakt, že se dá velmi těžko zjistit, identifikovat a ještě hůře dokázat. Jedinými příznaky jsou poruchy chování, kterých příčinu je téměř nemožné jednoznačně určit. Problémem dokazování je také nedostatečná důvěra vůči dítěti. Hodnota jeho výpovědi je proti výpovědi dospělého velmi malá.

SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ

- **Sexuální zneužívání** je každé nevhodné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, který vede především k uspokojování sexuálních potřeb starší osoby. Dítě je zákonem chráněné před sexuálním chováním v jakékoliv formě až do svých 15 let. Věková hranice není stanovena tam, kde je zneužívána závislost jedné osoby na druhé.

- Jde o jednu z nejsložitějších forem násilí, o kterém se otevřeně začalo hovořit jen nedávno. Sexuální zneužívání zahrnuje všechny druhy aktivit se sexuálním podtónem, včetně těch, kdy dítě na první pohled netrpí nebo není ohrožované. Dítě totiž může některé formy sexuálního zneužívání prožívat jako relativně tělesně příjemné, ale i tehdy má sexuální zneužívání závažný negativní dopad na jeho další psychický vývoj. Z konkrétních praktik se často setkáváme s tím, že zneuživatel zasahuje do sexuality dítěte, vyzývá ho k dotykům, nutí k určitým sexuálním aktivitám, vystavuje vlastní genitálie v přítomnosti dítěte a pod.

- Zneužívatelem může být v podstatě kdokoliv, často to však bývá osoba, kterou dítě dobře zná – osoba příbuzná, nebo rodině dobře známá, méně často potom osoba celkem neznámá a cizí. Zneuživatel může působit na okolí dobrým dojmem, může mít příjemné vystupování na veřejnosti a může zastávat v zaměstnání prestižní místo.

Některé z ukazovatelů chování dítěte, které je sexuálně zneužíváné:

- věku neřiměřené sexuální hry s hračkami,
- projevy jednoznačného sexuálního chování nepřiměřeného věku, kresby alebo opisy, které jasně vyjadřují sexuální chování, věku nepřiměřené sexuální vědomosti, nebo neobvyklý zájem o ně
- vyjadřování náklonnosti neobvyklými způsoby,
- strach z lidí nebo výrazný odpor, pokud mají s někým zůstat samy,
- svádění, prostituce,
- kriminalita nebo útěky z domu.

Fyzické symptomy dítěte, které je sexuálně zneužívané:

- Neobvyklé nebo nadměrné svědění v genitální nebo anální oblasti,
- roztrhané, flekaté nebo zakrvavené prádlo,
- těhotenství,
- zranění ve vaginální nebo anální oblasti, t.j. modřiny, otoky nebo infekce, pohlavní choroby,
- těžkosti při chůzi a sezení.

ZANEDBÁVÁNÍ

- Pod tímto pojmem rozumíme jakýkoliv nedostatek péče, který dítě ohrožuje nebo způsobuje vážnou újmu na jeho vývoji. **Tělesné zanedbávání** se konkrétně chápe jako neuspokojování tělesných potřeb dítěte. To zahrnuje podle Zdravotní komise Rady Evropy „neposkytování přiměřené výživy, oblečení, přístřeší, zdravotní péče a ochrany před zlem.“
- Většina dospělých však nezanedbává děti úmyslně. Zanedbávání obvykle vyplývá z neschopnosti plánování nebo z nevědomosti o tom, co je přiměřená péče o dítě.

Některé z forem zanedbávání:

- neuspokojování tělesných potřeb dítěte,
- nedostatečná a nepravidelná strava,
- slabá nebo žádná hygiena,
- nedostatečná čistota a kvalita ošacení, i vzhledem na počasí
- Ponechávání hlavně malých dětí bez adekvátního dozoru,
- nedostatečná lékařská péče, zanedbávání prevence,
- časté absence ve škole.

Některé z ukazovatelů chování dětí, které jsou zanedbávané:

- zdravotní problémy,
- chronická únava, apatie,
- bledost, vyzáblost,
- sebedestruktivní sklony,
- malá sebeúcta,
- útěky z domu,
- delikvence, krádeže, žebrání,
- konzumace alkoholu a drog.

- Zanedbávání je téměř nevyhnutně spjaté s nízkým sociálním a ekonomickým postavením rodiny, proto jeho řešením, pokud se vůbec odhalí, je téměř vždy ústavní péče, tedy ztráta rodiny.